

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧІНИ

УДК 378.02.37.036.5

СИРОТА Зоя Миколаївна

ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2005

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження: Сьогодення висуває перед національною системою освіти нові завдання, вирішення яких вимагає практичного оновлення форм і методів навчання та виховання. Проблеми педагогічної освіти, що зумовлені новими цивілізаційними викликами до людини, модернізацією загальноосвітньої середньої школи, входженням України до європейського освітнього простору, органічно взаємопов'язані, оскільки йдеться про досягнення єдиної мети – підвищення якості національної освіти та забезпечення підготовки людини до життя в ХХІ столітті.

«Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Державна програма «Вчитель» визначають серед стратегічних завдань реформування освіти в Україні творчий розвиток особистості як один із пріоритетних принципів організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Ця проблема – одна з актуальних в сучасній педагогіці, для вирішення якої важливим є визначення шляхів цілеспрямованого творчого розвитку майбутніх учителів у процесі професійної підготовки. Головною рисою випереджувального характеру сучасної освіти є підготовка такої особистості, яка може творчо вирішувати будь-які проблеми, зокрема й ті, що можуть виникнути у майбутньому. Тому підготовка майбутнього вчителя до музично-творчого розвитку учнів початкових класів на сучасному етапі повинна будуватися на засадах глибокого й ефективного поєднання інформаційної і творчої функцій навчання.

Цілі, які ставить перед собою освіта, збігаються з функціями мистецтва як найважливішого засобу прилучення людини до загальнолюдських культурних, духовних цінностей через власний досвід, особисте емоційне переживання. Головним педагогічним потенціалом мистецтва є об'єднання

всіх видів виховної діяльності, оскільки воно виступає моделлю комплексного підходу до виховання особистості і відповідає головній потребі людини в універсальній діяльності та спілкуванні, а також уможливорює безперервний творчий розвиток.

Педагогічно доцільним напрямом у розробці дидактичних засад ефективної підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів є шлях «від дитини до мистецтва».

У цьому контексті обґрунтування педагогічного потенціалу музичного мистецтва, теоретичних та методичних засад його використання у навчально-виховному процесі педагогічного вищого навчального закладу є перспективним й актуальним. Вирішення проблеми творчого розвитку майбутніх учителів початкових класів засобами музичного мистецтва полягає в озброєнні їх новими методами в психолого-педагогічній області творчого діалогу: вчитель – учень – твір мистецтва, підґрунтям якого є наукові основи художньої компетентності і творчості, розвиток художньої свідомості та образного мислення студентів, формування умінь спілкування з творами мистецтва, розширення сфери емоційних вражень студентів через розкриття сутності законів музичного мистецтва на основі інтегративного підходу до музично-творчої діяльності як одного з чинників розвитку творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя.

Важливим питанням удосконалення професійної діяльності майбутніх учителів присвячено роботи А.М.Алексюка, Г.П.Васяновича, С.У.Гончаренко, О.А.Дубасенюк, І.А.Зязюна, Н.В.Кузьміної, М.П.Лещенко, Н.Г.Ничкало, Л.П.Пуховської, С.О.Сисоєвої, О.В.Сухомлинської, Г.П.Шевченко, Л.О.Хомич, Т.С.Яценко та інших.

Проблеми особливостей сприймання, образного мислення, емоційно-почуттєвої сфери та творчого розвитку особистості вивчали у своїх працях психологи : Л.Л.Бочкарьова, Л.С.Виготський, В.П.Зінченко, О.Г.Костюк, О.І.Кульчицька, О.М.Леонтьєв, В.О.Моляко, Є.В.Назайкінський, В.В.Рибалко, С.Л.Рубінштейн, В.А.Семиченко, Б.М.Теплов та інші.

Розробкою проблем, пов'язаних з музичним навчанням та творчим розвитком дітей займалися педагоги О.Апраксіна, Н.О.Ветлугіна, В.Верховинець, Н.М.Георгян, Н.Гродзенська, Ж.Далькроз, К.В.Ігнат'єва, Д.Б.Кабалєвський, З.Кодай, М.Монтессорі, В.Д.Остроменський, К.Орф, Н.А.Терент'єва, В.М.Шацька, Б.Ляворський та інші.

Проблеми підготовки майбутніх учителів в галузі мистецької освіти присвячено праці Т.М.Завадської, Л.М.Масол, Н.Є.Миропольської, В.Ф.Орлова, О.М.Олексюк, Г.М.Падалки, О.Я.Ростовського, О.П.Рудницької, Л.О.Хлебникової, Т.І.Цвелих, О.П.Щолокової, В.Д.Шульгіної, Ю.Є.Юцевича та інші.

Разом з тим, теоретичні розробки, узагальнення і систематизація досвіду вітчизняної музичної педагогіки мало досліджувалися у контексті парадигми інтегративного підходу до навчання, виховання і розвитку молодших школярів. Грунтовного дослідження вимагає проблема підготовки вчителя до музично-творчого розвитку молодших школярів з урахуванням суб'єкт – суб'єктної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, що переорієнтовує виховання із авторитарного керування музично-творчим розвитком учнів на гнучке стимулювання процесу музичної діяльності школярів з елементами творчої самостійності.

Проблема підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів ще не була об'єктом спеціального дослідження. Тому, нині не розв'язані суперечності між: об'єктивною необхідністю досягнення високого рівня музично-творчої діяльності майбутніх учителів, неможливістю її педагогічного забезпечення в умовах навчального закладу, з одного боку; зростаючими потребами у музично-творчому розвитку учнів початкової школи і недостатнім науково-методологічним, методичним забезпеченням – з іншого.

Актуальність і недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми дослідження: «Підготовка майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Розробка теми дисертації здійснювалась в межах обраного напряму досліджень кафедри теорії і методики початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Науково-методичне забезпечення навчального процесу в системі «Школа – ВНЗ». Тема затверджена вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 8 від 27 березня 2001 року), а також узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 8 від 30 жовтня 2001 року).

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень відділу мистецької освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України у частині розробки теми «Теоретичні основи підготовки вчителя до викладання предметів освітньої галузі «Культурознавство: мистецтво, художня культура, основи етики та естетики» (РК №0199U000400).

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів.

Концептуальна ідея дослідження ґрунтується на положенні, що в сучасних умовах розвитку освіти, її реформування, впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти необхідно забезпечувати якісну професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів. Одним із аспектів вирішення цієї проблеми є цілеспрямоване використання у навчально-виховному процесі педагогічних вищих навчальних закладів потенціалу музичного мистецтва як важливого чинника формування особистості вчителя, а також шляхом підготовки студента до майбутньої

педагогічної діяльності . Через вплив на почуття музичне мистецтво здійснює пізнавальну, естетичну, гедоністичну, креативну та інші функції, що дає змогу реалізувати цілісний підхід до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя як необхідної складової його професійної підготовки.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективність процесу підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів зростає за педагогічних умов впровадження в навчальний процес ВНЗ інтегративних підходів до різних видів творчої діяльності з домінантою музичного мистецтва.

Відповідно до предмета, мети та гіпотези визначено **завдання дослідження** :

1. Проаналізувати філософські та психолого-педагогічні аспекти сутності поняття «музично-творчий розвиток».

2. З'ясувати стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці.

3. Розробити критерії та рівні готовності майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів.

5. Розробити методику підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів на основі взаємодії різних видів творчої діяльності з домінантою музичного мистецтва.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять: положення про роль мистецтва в розвитку особистості; концепції сутності виховання і освіти, свідомості і діяльності, діяльності і творчої активності особистості, які одержали розвиток у дослідженнях з проблеми підготовки спеціалістів вищої школи, вчення про діалогічний підхід, що передбачає формування у студентів нового бачення педагогічних процесів; висновки педагогів і психологів про особливу цінність молодшого шкільного віку для

розвитку творчого потенціалу особистості; наукові розробки з теорії мистецької освіти, зокрема педагогічної концепції та ідеї щодо реалізації виховного впливу музичного та інших видів мистецтв на творчий розвиток особистості.

Методи дослідження. Розв'язання поставлених завдань здійснювалось із використанням взаємодоповнюючих загальнонаукових методів теоретичного та емпіричного дослідження, що забезпечило можливість комплексного пізнання предмета дослідження.

Теоретичні методи: теоретичний аналіз і синтез філософської, психологічної, мистецтвознавчої та методичної літератури з проблеми дослідження; порівняння, систематизація, класифікація, узагальнення теоретичних та експериментальних даних.

Емпіричні методи: спостереження, опитування, бесіда, анкетування, експертна оцінка, діагностування; педагогічний (констатуючий, формуючий) експерименти.

Статистичні методи: кількісний і якісний аналіз результатів дослідного навчання, методи статистичної обробки даних.

Організація дослідження. Дослідно – експериментальна робота здійснювалась у три етапи відповідно до визначених завдань та мети дослідження.

На першому етапі (1998 – 2000 рр.) здійснено аналіз філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми; вивчено стан дослідженості цієї проблеми в теорії і практиці з метою конкретизації предмета, визначено основні напрям та завдання дослідження; узагальнено педагогічний досвід у сфері музичного навчання та виховання; відібрано методи дослідження та розроблено програму експерименту.

На другому етапі (2000 – 2002 рр.) проводився констатуючий експеримент, визначалися критерії та рівні готовності майбутніх вчителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів. Виявлялися

педагогічні умови музично-творчого розвитку особистості у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів у ВНЗ. Розроблялись педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів на основі інтегративного підходу до різних видів музичної діяльності та здійснювалось її впровадження у навчально-виховний процес (формуючий експеримент).

На третьому етапі (2002 – 2005 рр.) було проведено порівняльний аналіз результатів констатуючого і формуючого експериментів, узагальнення експериментальних даних, здійснено математичну обробку кількісних результатів досліджуваної проблеми, формулювання і теоретичне обґрунтування висновків, оформлення дисертаційного дослідження відповідно до вимог ВАК України.

Експериментальна база дослідження. В експерименті брали участь студенти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. На різних етапах дослідження експериментальною роботою було охоплено 440 студентів педагогічних факультетів, а також 65 учнів початкових класів Спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернат з поглибленим вивченням гуманітарно-естетичного профілю с. Шевченкове Звенигородського району Черкаської області.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- вперше розроблено та обґрунтовано концептуальну ідею підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів;
- експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів на основі взаємодії різних видів творчої діяльності з домінантою музичного мистецтва;
- подальшого розвитку дістали критерії педагогічної діагностики підготовки майбутнього вчителя до музично-творчого учнів початкових класів та характеристика рівнів її сформованості.

Теоретичне значення дослідження полягає у:

- психолого-педагогічному обґрунтуванні поняття «музично-творчий розвиток»;
- виявленні сутності, детермінант і джерел музично-творчого розвитку молодших школярів у сфері взаємодії різних видів мистецтв;
- визначенні критеріїв (когнітивний, сенситивний, креативний) та рівнів готовності майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів.
- виявленні педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблені теоретичні положення та одержані експериментальні дані дають змогу вдосконалювати процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, сприяти підвищенню якості знань та вмінь студентів. Матеріали дослідження покладено в основу розробки спецкурсу «Підготовка майбутнього вчителя до музично-творчого розвитку учнів початкових класів», впровадження якого в навчальний процес сприяло апробації організаційних форм і методів підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів.

Основні концептуальні положення підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів впроваджено у навчальний процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 533/03 від 16.06.05); Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка № _____ від _____); Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. (довідка № _____ від _____); Спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернат з поглибленим вивченням гуманітарно-естетичного профілю с. Шевченкове Звенигородського району Черкаської області. (довідка № 15 від 15.01.04).

Особистий внесок дисертанта полягає у:

- теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів на основі інтегративного підходу до різних видів музичної діяльності;
- розкритті сутності «музично-творчий розвиток»;
- розробці спецкурсу «Підготовка майбутнього вчителя до музично-творчого розвитку учнів початкових класів»;
- безпосередній організації і проведенні всіх етапів дослідження.

Вірогідність наукових результатів забезпечується методологічною і теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження; застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних його об'єкту, предмету, меті і завданням; застосуванням науково апробованої методики кількісної і якісної обробки результатів експерименту.

На захист вносятся:

1. Сутність поняття «музично-творчий розвиток молодших школярів».
2. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів на основі взаємодії різних видів творчої діяльності;
3. Критерії (когнітивний, сенситивний, креативний) та рівні готовності майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів.

Апробація результатів дослідження: Основні положення і висновки дослідження апробувалися на науково-практичних конференціях: «Психолого-педагогічні основи формування творчої особистості майбутнього педагога оновленої національної школи» (Умань, 1992); «Шляхи поліпшення підготовки вчителів початкових класів до роботи в національній школі» (Дрогобич, 1992); «Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної національної школи» (Умань, 1993); «Екологія і освіта: проблеми теорії і практики» (Умань, 1994); «Проблеми наступності та інтеграції змісту навчання у системі «Школа – ПТУ – ВНЗ» (Вінниця, 1996); «Сільська початкова школа: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 1999);

«Формування творчої особистості вчителя національної школи ХХІ століття» (Умань, 1999); «Сільська початкова школа: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2000); «Удосконалення навчально-виховного процесу як засіб розвитку творчої особистості вчителя та учнів» (Умань, 2000); «Мистецька освіта в контексті Європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку» (Суми, 2004); на науково-методологічних семінарах: «Методологічні засади мистецької освіти» (Київ, 2004); «Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти» (Чернівці, 2005); на Міжнародній науково-практичній конференції. «Актуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти» (Полтава, 2005); на звітних наукових конференціях: Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (Київ, 2005), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (1990 – 2005 роки).

Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри теорії та методики початкового навчання, використовувались в курсі читання лекцій студентам УДПУ імені Павла Тичини та вчителям на курсах підвищення кваліфікації.

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 29 публікаціях автора, з них 6 у провідних наукових фахових виданнях.

Обсяг та структура дисертаційної роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел з 316 найменувань, 12 додатків. Повний обсяг дисертації становить 264 сторінки (212 сторінок – основна частина), робота містить 28 таблиць, 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження, розкрито її наукову новизну, теоретичну та практичну

значущість, особистий внесок дисертанта, висновки про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – «Теорія і практика підготовки майбутніх учителів початкових класів до музично-творчого розвитку учнів» – проаналізовано філософську та психолого-педагогічну літературу, на основі якої розкрито сутність поняття «музично-творчий розвиток», розглянуто потенціал музичної педагогіки у творчому розвитку молодших школярів, здійснено аналіз стану підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів.

Відповідно до завдань, мети і гіпотези експериментального дослідження проаналізовано філософські та психолого-педагогічні аспекти сутності поняття «музично-творчий розвиток», вивчено стан проблеми підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів.

Музично-творчий розвиток на філософському підґрунті пов'язаний із поняттям «симпатія космічна», яке відображає універсальний погляд на світ «як цілісний живий організм».

У філософському аспекті скориговано поняття «універсалізм світосприймання», на основі якого майбутні вчителі здатні забезпечувати в учнів розуміння «цілісного живого організму світу» і музично-творчо інтерпретувати його звучання і рух. Було виділено психологічне положення про те, що слухове, абстрактне мислення в ході музично-творчого розвитку особистості пов'язується із її внутрішнім зором («умозрением») на відміну від інших видів мистецтва, де переважає мислення візуальне, зовнішньо спрямоване.

На основі філософської ідеї «гармонії сфер» проаналізовано психологічний аспект проблеми, що досліджується, сформульовано висновок про необхідність підготовки вчителя у таких педагогічних умовах, які забезпечують пізнавальний, емоційний і дійово-практичний компоненти структури творчого ставлення до музики.

Ретроспективний аналіз теоретичних джерел (філософської, психолог-

педагогічної, мистецтвознавчої літератури) з музично-творчого розвитку особистості здійснювався у контексті зарубіжного й вітчизняного педагогічного досвіду, а, отже, на полінауковій основі.

У ході аналізу літературних джерел було науково обґрунтовано сутність поняття «музично-творчий розвиток учнів». На підставі теоретичного аналізу основних дефініцій процесу формування творчої особистості вчителя і учня визначено та обґрунтовано поняття «музично-творча особистість учня», «музично-творчі можливості учнів», «музично-творча активність», «музично-творчий процес», «музично-творча діяльність».

Відповідно до розглянутих теорій музично-творчої особистості проаналізовано риси і типи таких феноменів, які музично-творча особистість повинна пройти у ході цілеспрямованого педагогічного керівництва музично-творчим розвитком учнів. На основі узагальнення результатів, зроблено висновок, що визначення дефініції «музично-творчий розвиток учня», структура музично-творчої особистості є досить варіантним, багатоаспектним, оскільки музично-творча особистість учителя і учня, як феномен, є категорією кількох теорій: теорії особистості, теорії діяльності, теорії творчості. Визначення сутності поняття «музично-творчий розвиток учнів» пов'язувалося із визначенням особистості як системної соціальної якості індивіда, що формується у спільній творчості учасників навчально-виховного процесу в урочній і позаурочній формах творчості. Творча особистість розглядалася як суб'єкт творчих соціальних відносин та продуктивної творчої діяльності. Припускалося, що базовою основою музично-творчої особистості є її креативність, детермінована творчою активністю індивіда без зовнішньої стимуляції.

Зазначена характеристика сутності педагогічного підходу до музично-творчого розвитку особистості молодших школярів є близькою до понять «дитяча музична творчість», яка виділялася, науково обґрунтовувалася і формулювалася у контексті проблеми дослідження.

Сутність поняття «дитяча музична творчість» у нашому розумінні – це

особлива ігрова форма життєдіяльності дитини, завдяки якій здійснюється її взаємозв'язок з довкіллям звуковими засобами виразності на рівні імпровізацій. Для дитячої музичної творчості пріоритетною є спрямованість на розвиток художніх асоціацій не загального типу, а індивідуально-ціннісних, особистісно зорієнтованих, які визначаються зовнішньою і внутрішньою установками особистості. Відповідно до теми дослідження аналізувалися теоретичні моделі музично-творчого розвитку особистості, у яких реалізована ідея єдності думки почуття зовнішньої дії. Такі моделі відображені на прикладі кількох вискоелективних освітніх систем зарубіжної педагогіки, а саме: музично-ритмічної системи Е.Жака-Далькроза і Карла Орфа, музично-виховної концепції З.Кодая.

У ході вивчення літератури значна увага приділялася творчим методам педагогічної діяльності відомих композиторів та педагогів: М.Лисенка, К.Стеценка, М.Леонтовича, О.Кошиця, Ф.Попадича, методичним системам М.Монтессорі, Б.П.Яворського, В.Верховинця.

Отже, музично-творчий розвиток молодших школярів є цілеспрямованим педагогічним процесом, у якому сукупність дидактичних умов забезпечує інтегральність особистості, взаємодоповнюваність трьох основних структурних компонентів духовної сфери: практично-діяльнісного, мотиваційного, мисленнєвого, а педагогічно доцільним напрямом у розробці педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів є шлях «від дитини - до мистецтва».

У другому розділі «Експериментальний процес підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів» розглядається стан сформованості підготовки учителів початкових класів до музично-творчого розвитку учнів, педагогічні умови підготовки до музично-творчого розвитку молодших школярів, динаміка та результативність формуючої дослідно-експериментальної роботи.

Наукове обґрунтування розробки сукупності педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів

початкових класів зумовлювалося теоретичними положеннями уже проведених психолого-педагогічних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. За основу взято твердження, що всі діти народжуються з творчими задатками (в тому числі й музично-творчими), але у різній мірі у процесі цілеспрямованого педагогічного впливу задатки розвиваються і виявляються у формі музично-творчих здібностей.

У ході аналізу підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів з'ясувався стан їхнього музично-естетичного досвіду як основи професійного керування процесом музично-творчого розвитку учнів.

У ході констатуючого експерименту застосовувалися сучасні методи діагностики стану сформованості музично-творчих установок майбутніх учителів контрольних і експериментальних груп. Було обрано метод особистісних асоціацій та метод творчих домінант, за результатами яких визначена й охарактеризована наступна диференціація студентів за музично-творчими уподобаннями: з домінантою конкретних звуків природного й урбаністичного довкілля («конкретні»), з переважним сприйманням і відтворенням вербально-інформаційних та інших звукових сигналів, («абстрактні»), з прагненням до творення сюжетних і метафоричних музичних образів («емоційні»). Найвищими показниками характеризувалася група «абстрактних», середніми – група «емоційних», найнижчими – група «конкретних». Така градація показників музично-творчих установок студентів виявилася діаметрально протилежною до показників дитячих музичних уподобань. У існуючій системі підготовки вчителів до музично-творчого розвитку учнів виявилися протиріччя в музично-творчих установках учасників навчально-виховного процесу.

Протиріччя посилювалося відсутністю бажання у переважної більшості студентів доповнювати образні уявлення музичними й хореографічними, предметно-пластичними й образотворчими засобами художньої виразності. Вони обмежувалися, як правило, мовленнєво-творчими домінантами.

За результатами констатуючого експерименту зроблено висновок про те, що інтегративні зв'язки музики із образотворчим мистецтвом, хореографії із образотворчо-утилітарними видами мистецтва може бути ефективною умовою підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів. Прогнозувалося, що найефективнішим синтезом може стати художній синтез хореографічної й архітектонічної творчості.

У педагогічних умовах підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів системоутворюючим компонентом вважався інтегрований зміст музики з іншими видами мистецтва. Із змістом пов'язувалися організаційні форми і методи музично-творчого розвитку молодших школярів, а також предметно-розвивальне середовище, розроблене з урахуванням музично-творчої діяльності.

Сукупність педагогічних умов структурувалася особливим чином. У процесі музично-творчого розвитку майбутніх вчителів і учнів враховувалася стратегія розширення «емоційного поля», а саме: від сфери утилітарно-практичної діяльності аудіального змісту, через утилітарно-художню діяльність з музики до власне музичної творчої діяльності, тобто специфікою стратегії розширення «емоційного поля» було поступове поглиблення утилітарного значення звукової інформації і плавне зростання художньої значущості музики.

Визначалися три основні критерії музично-творчого розвитку молодших школярів:

- динаміка емоційно-почуттєвого ставлення до світу звуків, до музики, до занять з музики (сенситивний компонент);
- володіння знаннями, уміннями, навичками з музики (когнітивний компонент);
- індивідуальні прояви вокальної, інструментальної, хореографічної імпровізації у відповідності до особистісно значущих музичних асоціацій (креативний компонент).

Відповідно до зазначених критерії диференціювалися показники

підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів, на основі чого виділялися рівні професійної підготовки: високий, середній, достатній.

Для студентів експериментальних груп розроблялася орієнтовна професіограма майбутнього вчителя, спроможного забезпечувати музично-творчий розвиток молодших школярів. Професійними вміннями вчителя необхідними для музично-творчого розвитку молодших школярів було визначено гностичні, конструктивні, комунікативні, організаторські, музично-творчі.

Лише володіючи сукупністю таких педагогічних умінь, майбутній учитель досконало використовуватиме стратегії перетворення предмета з музики на музично-творчий розвиток особистості учнів, задовольнятиме потреби у самовихованні, саморозвитку себе й інших учасників навчально-виховного процесу.

Ефективний розвиток педагогічної творчості, самореалізація майбутнього вчителя можлива за умов оволодіння ним алгоритмами творчого процесу. Саме тому, найважливішою складовою частиною професійної діяльності вчителя є створення сприятливих умов для творчої навчальної діяльності учнів. Взаємозумовленість і взаємозалежність творчої педагогічної діяльності вчителя і творчої навчальної діяльності учнів сприяють процесу музично-творчого розвитку (див. схему 1).

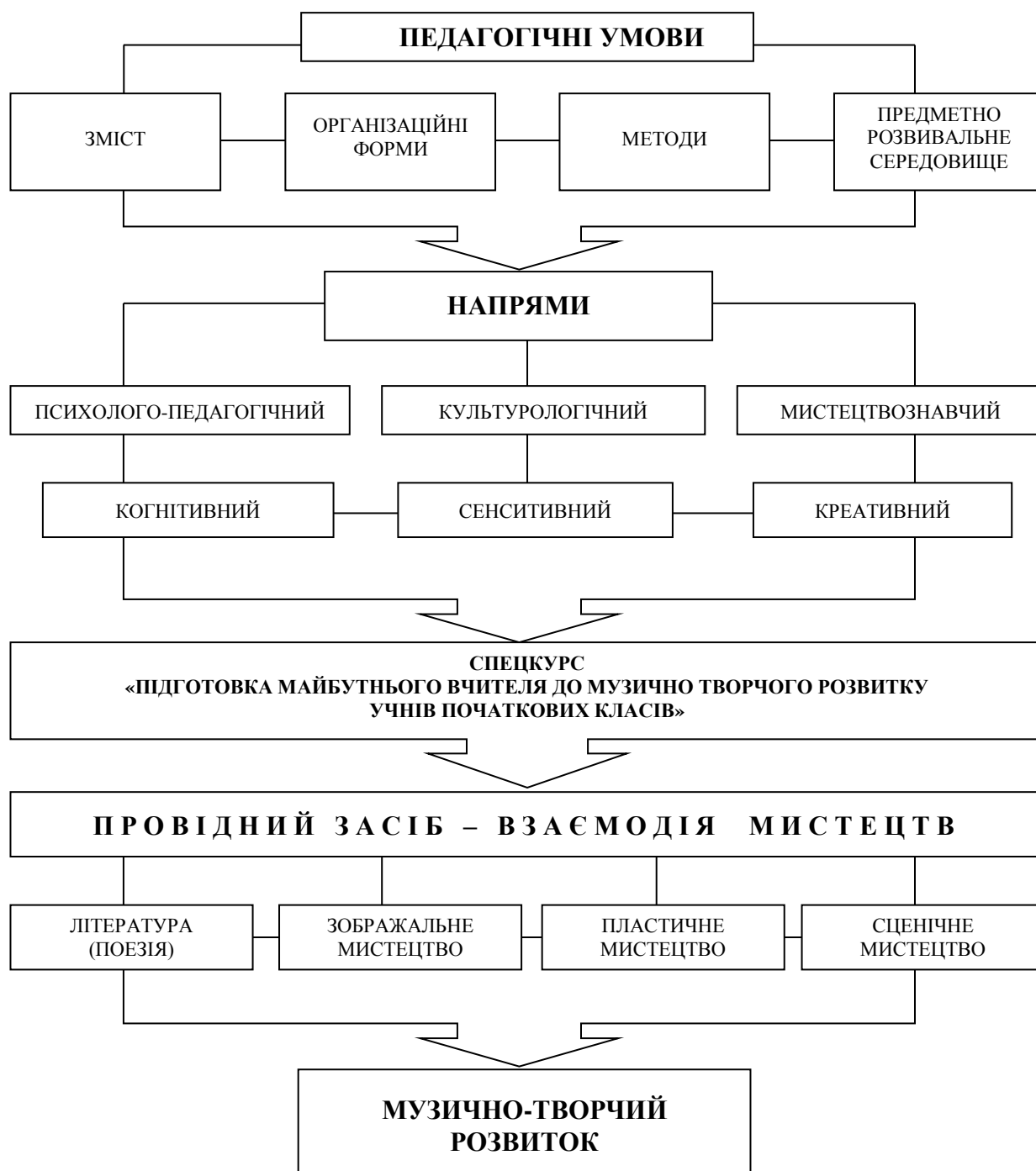
Формуючий експеримент поділено на три етапи, кожен з яких характеризувався певними цілями й завданнями, особливостями змісту професійної підготовки студентів, формами і методами організації музично-творчого розвитку студентів.

Суть першого етапу формуючого експерименту полягала у використанні активних та інтегративних дидактичних методів ознайомлення студентів із навчальною художньою інформацією. Використовувались методи «художньої реконструкції», адаптація творчості композиторів, хореографів, художників, дизайнерів до шкільних умов урочної й позаурочної роботи з

учнями. Переосмислення («художня реконструкція») програмових творів сприяла розробці самобутніх композицій.

Схема 1

Загальна структура підготовки майбутніх вчителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів

На другому, сенситивному, етапі формуючого експерименту

забезпечувався майбутніми вчителями музично-творчий розвиток молодших школярів в умовах шкільної практики. Основне завдання полягало у безпосередній трансформації природної модальності особистості у музичну творчість. Найефективнішою для студентів виявилася синкретична форма музикування, яка поєднувала танець, гру, спів. Використовувався метод трансформації візуальних пластичних образів в образи аудіальні (синтез першого порядку у синтез другого порядку).

Третій, креативний, етап формуючого експерименту продовжував попередні когнітивний і сенситивний етапи. Передбачалася активна участь студентів у позаурочній музично-творчій діяльності, яка набувала творчо-синтезуючого характеру. На даному етапі формувалася особистісно-рефлексивний досвід студентів. Мистецтво розглядалося як засіб самореалізації й «творення особистості».

У ході якісного аналізу результатів формуючого експерименту з'ясувалося, що група студентів із домінантою абстрактного сприймання і, відповідно, низьким рівнем підготовки до музично-творчого розвитку молодших школярів найкраще сприйняла і використала експериментальну методику. Було експериментально доведено, що студенти з домінантою абстрактного сприймання й когнітивно-музичною установкою є потенційним резервом ефективної підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів.

Для обробки експериментальних даних застосовувався метод математичної статистики, за яким виявлялися суттєві відмінності між результатами контрольних та експериментальних груп студентів.

З метою отримання найвірогідніших результатів, заміри й обробка даних після третього етапу формуючого експерименту проводилися за тією ж методикою, що і в ході констатуючого експерименту. Узагальнені кількісні дані, що характеризували рівні підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку
молодших школярів після формуючого експерименту

Рівні підготовки	Групи студентів			
	Контрольні		Експериментальні	
	Абсол. к-ть.	%	Абсол. к-ть.	%
Високий	26	12	140	64
Середній	66	30	48	22
Достатній	128	58	32	14

Порівняння даних засвідчує суттєві зміни у кількісних показниках, які сталися на етапі формуючого експерименту. У групах студентів, диференційованих за рівнем підготовки до музично-творчого розвитку учнів після проведення формуючого експерименту було зафіксовано збільшення абсолютної кількості осіб високого рівня підготовки (12% у контрольних і 64% в експериментальних групах) і різке зменшення кількості студентів з достатнім рівнем підготовки (58% у контрольних і 14% в експериментальних групах).

Порівняльний аналіз кількісних даних дає підставу для висновку про стійку тенденцію росту кількості майбутніх учителів з високим рівнем підготовки до музично-творчого розвитку молодших школярів в експериментальних групах після завершення формуючого експерименту.

Для з'ясування ефективності розробленої й апробованої теоретичної моделі підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів важливо було подати загальні закономірності отриманих змін у кількісних показниках та візуальній графічній формі. Про результативність експериментальної роботи можна судити по діаграмі (див. рис. 1)

Важливим загальним висновком проведеного експериментального

дослідження є:

– підготовка майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів буде ефективною, якщо її педагогічна стратегія ґрунтуватиметься на формулі «від дитини – до мистецтва»;

– розширення емоційного поля майбутніх учителів повинно забезпечуватися поетапно в спеціально організованих педагогічних умовах: когнітивних – сенситивних – креативних, а розширення «емоційного поля» учнів 1-4 класів у протилежному напрямі: від креативних педагогічних умов через сенситивні до когнітивних.

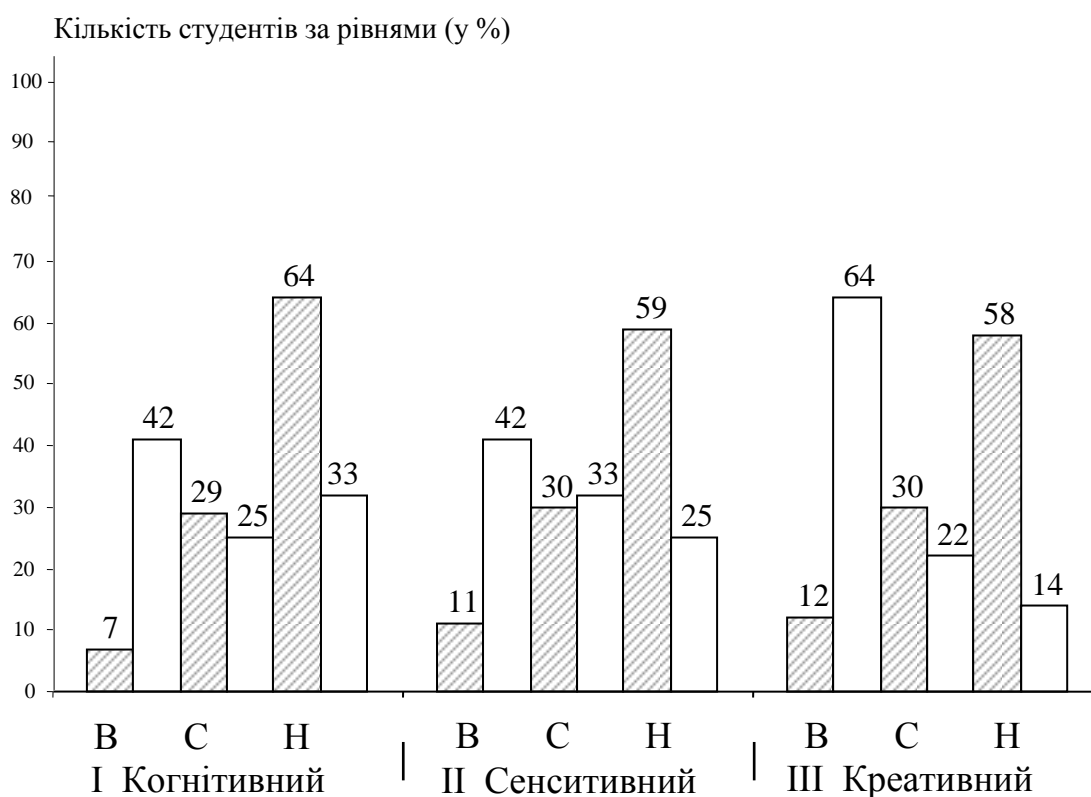

Рис. . Діаграма підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів

Зазначені положення мають практичну значущість, оскільки торкаються проблеми викладання музики у початкових класах. Не володіючи методикою музично-творчого розвитку учнів початкових класів, не враховуючи їх конкретно-емоційне сприймання художньої інформації, фахівці-музиканти з когнітивно-музичною установкою до творчості намагаються підпорядкувати

музичну творчість учнів власним естетичним смакам, знанням, умінням і навичкам. Тобто їхня педагогічна стратегія спрямовується у напрямі «від мистецтва – до дитини». Відповідно вони вибудовують й освітні технології музично-творчого розвитку, де педагогічні умови створюються такі ж, як і для дорослих: спочатку когнітивний аспект, потім сенситивний і лише потім креативний. Розширення «емоційного поля» молодших школярів за такого дидактичного підходу загальмовується на першому етапі – когнітивному, пов'язаному з оволодінням музичними знаннями, уміннями, навичками.

Сформульовані висновки про педагогічну стратегію підготовки вчителя «від дитини – до мистецтва» і поетапного розширення «емоційного поля» особистості молодших школярів (креативна діяльність – сенситивний музичний розвиток – когнітивний музичний розвиток) можуть бути використані для корекції освітніх технологій фахівцями з музики, які викладають у початковій школі.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дисертаційного дослідження дають підстави зробити наступні висновки:

1. Одним із основних чинників, що активізує процес «музично-творчого розвитку» учнів початкових класів є інтегративний підхід до творчої діяльності з домінантою музичного мистецтва.

2. Рівні підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів визначалися з урахуванням результатів теоретичного аналізу літературних джерел, емпіричного досвіду, даних констатуючого експерименту. Визначені рівні узгоджувалися з трьома взаємодіючими аспектами музично-творчого розвитку: когнітивним (достатній рівень), сенситивним (середній), креативним (високий рівень).

Визначальним критерієм достатнього рівня підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів 1-4 класів було визначено

рівень володіння знаннями, уміннями і навичками.

Критерій середнього рівня характеризувався сукупністю показників емоційно-почуттєвого ставлення до музики.

Критерій високого рівня це індивідуальні прояви вокальної, інструментальної, хореографічної імпровізацій у відповідності до особистісно значущих музичних асоціацій.

3. Ефективними психолого-педагогічними умовами підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів було визначено:

– зміст музично-творчої діяльності у взаємодії з іншими видами мистецтва;

– організаційні форми підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку школярів на основі взаємодоповнення урочної й позаурочної форм художньо-пізнавальної діяльності;

– методичне забезпечення реалізації змісту як сукупності засобів комплексного впливу на музично-творчий розвиток особистості;

– предметно-розвивальне середовище, як педагогічне доцільне унаочнення, необхідне для повноцінної реалізації інтегрованого змісту музично-творчої діяльності.

4. За результатами кількісного і якісного аналізу даних формуючого експерименту з'ясувалося, що потенційним резервом підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів 1-4 класів є група студентів з домінантою абстрактного сприймання художньої інформації, яка виявилася спроможною досягти високого рівня підготовки у спеціально створених педагогічних умовах. Група студентів з домінантою емоційного сприймання художньої інформації, відповідно, емоційною установкою до музичної творчості виявила незначні зміни кількісних характеристик після формуючого експерименту. Група студентів з домінантою конкретного сприймання художньої інформації виявилась найближчою до співтворчості з молодшими школярами.

5. Експериментальним шляхом засвідчено, що високий рівень

підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів забезпечується педагогічною стратегією «від дитини – до мистецтва».

6. Складна і багатогранна проблема підготовки майбутнього вчителя до музично-творчого розвитку учнів початкових класів не вичерпується проведеним дисертаційним дослідженням. Подальшої розробки потребує проблема підготовки вчителя до музично-творчого розвитку молодших школярів в умовах сільських і міських шкіл, де наявні різні умови для урочної й позакласної роботи з учнями.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях

1. Естетичне виховання в позакласній роботі Початкова школа. -1990. - №6. -С. 41-44.
2. Формування культури музичного сприймання у молодших школярів Збірник наукових праць / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини; За ред. В.Г.Кузя. -К.: Знання. -Умань, 1999.- 104 с. - С. 186-187.
3. Педагогічне керівництво розвитком творчого мислення школярів у процесі музичного сприймання Збірник наукових праць / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини; За ред. В.Г.Кузя. -К.: Науковий світ, 2001.- 218 с. - С. 173-177.
4. Підготовка майбутнього вчителя до музично- творчого розвитку учнів початкових класів Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Ред.кол.:Н.С.Побірченко (гол. ред.) та ін. -К.: Науковий світ, 2003. Випуск 5. - 313 с. - С. 35-39.
5. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до естетичного виховання учнів у сільській школі Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Умань. Держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Ред.кол.: Н.С.Побірченко (гол. ред.) та інші. -К.:

- Науковий світ, 2004. Випуск 9. - 225 с. - С. 152-155.
6. Педагогічні ідеї М.Леонтовича в практиці музично-естетичного виховання школярів. Збірник наукових праць: Спеціальний випуск «До витоків становлення педагогічної української науки» / В.Г.Кузь. (гол.ред.) та ін. -К.: Науковий світ, 2002.- 323 с. - С. 246-248.
 7. П.Демуцький – фольклорист, композитор, музичний діяч. Методи роботи з хором Рідна школа. -2000. -№2. -С. 63-64.
 8. Пісенний фольклор і вокально-хорове виховання у духовному розвитку особистості молодшого школяра Вивчення рідної мови і духовний розвиток особистості молодшого школяра в оновленій національній школі. Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції 26-27 березня 1992.-Умань, 1992.-170 с. -С. 118-119.
 9. Творчий розвиток молодших школярів на уроках музики Сільська початкова школа: стан, проблеми, перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції/ Голов. ред. В.Г.Кузь. - К.:Знання, 1999.-104 с. - С. 28-29.
 10. Теоретичні передумови музично-естетичного виховання особистості майбутнього вчителя Формування творчої особистості вчителя національної школи ХХІ століття: Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28-29 жовтня, 1999 р./ Ред. кол.: В.Г.Кузь (голов. ред.) та інші.-К.: Наук. світ, 2000.- 87 с. - С. 186-187.
 11. Творчий розвиток особистості школяра сільської школи Сільська початкова школа: проблеми, пошуки, перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Голов. ред. В.Г.Кузь. - К.: Науковий світ, 2000.- 87 с. - С. 51-52.
 12. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи з музично здібними школярами Удосконалення навчально-виховного процесу як засіб розвитку творчої особистості вчителя та учнів: століття: Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26-27 жовтня, 2000 р./ Ред. кол.: В.Г.Кузь (голов. ред.) та інші.-К.: Науковий

світ, 2000.- 89 с. – С. 33-34.

13. Деякі аспекти підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів Мистецька освіта в контексті Європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку / Тези міжнародної наукової конференції (30 червня – 2 липня). - Київ - Суми: Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004.-400 с. - С. 131-132.
14. Особистість і умови творчого розвитку Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: Збірник матеріалів науково-методологічного семінару.- Чернівці: Зелена Буковина, 2005.–96 с.-С.47-48.

Сирота З.М. Підготовка майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ, 2005.

У дослідженні розроблено концепцію підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів, розглянуто педагогічні умови, проаналізовано ефективність їх впровадження в практику вищих навчальних закладів на основі інтегративного підходу до різних видів творчої діяльності з домінантою музичного мистецтва.

На захист винесено сутність поняття «музично-творчий розвиток», педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку, критерії (когнітивний, сенситивний, креативний) та рівні готовності майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів початкових класів.

Ключові слова: «музично-творчий розвиток», підготовка майбутніх учителів, педагогічна стратегія «від дитини до мистецтва», педагогічні умови, взаємодія мистецтв.

Сирота З.Н. Подготовка будущих учителей к музыкально-творческому развитию учащихся начальных классов.- Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 2002.

Концептуальная идея исследования основана на том, что в современных условиях развитие образования, его реформирование, внедрение Государственного стандарта общего начального образования необходимо обеспечить качественную профессиональную подготовку будущих учителей начальных классов. Одним из аспектов разрешения этой проблемы – целенаправленное использование в учебно-воспитательном процессе ВУЗа потенциала музыкального искусства как необходимого фактора формирования личности учителя, а также подготовка студентов к будущей педагогической деятельности. Музыкальное искусство осуществляет познавательную, эстетическую, гедонистическую, креативную функцию, которые дают возможность осуществить целостный подход к развитию творческого потенциала будущего учителя как необходимой составной его профессиональной подготовки.

Ретроспективный анализ теоретических источников (философской, психолого-педагогической, искусствоведческой литературы) по музыкально-творческому развитию личности осуществлялся в контексте зарубежного и отечественного педагогического опыта на полинаучной основе. В ходе анализа литературных источников было научно обосновано сущность понятия «музыкально-творческое развитие».

Определение сущности понятия «музыкально-творческое развитие» связывалось с определением развития личности как системного социального качества индивида, который формируется в совместном творчестве всех участников учебно-воспитательного процесса как в урочной так и позаурочной формах творчества. Творческая личность рассматривается как

субъект творческих социальных отношений и продуктивной творческой деятельности.

Музыкально-творческое развитие младших школьников это целенаправленный педагогический процесс, в котором совокупность дидактических условий обеспечивает интегральность личности, а педагогически целесообразным направлением в разработке педагогических условий эффективной подготовки будущих учителей к музыкально-творческому развитию младших школьников является путь «от ребенка к искусству».

Эффективными психолого-педагогическими условиями подготовки будущих учителей к музыкально-творческому развитию школьников были определены: содержание, организационные формы, методы и предметно-развивающая среда.

В результате формирующей экспериментальной работы выяснилось, что потенциальным резервом подготовки будущих учителей к музыкально-творческому развитию учащихся начальных классов является группа студентов с доминантой абстрактного восприятия художественной информации, которая оказалась способной достичь высокого уровня подготовки в специально созданных педагогических условиях. Группа студентов с доминантой эмоционального восприятия художественной информации, соответственно, эмоциональной установкой к музыкальному творчеству показала незначительные изменения качественных характеристик после формирующего эксперимента. Группа студентов с доминантой конкретного восприятия художественной информации оказалась наиболее близкой к сотворчеству с младшими школьниками.

Результаты формирующего эксперимента дают основание сделать вывод о том, что предложенные нами педагогические условия подготовки будущих учителей к музыкально-творческому развитию учащихся начальных классов эффективны и могут быть использованы в учебно-воспитательном процессе ВУЗов.

Ключевые слова: «музыкально-творческое развитие», подготовка будущих учителей, педагогическая стратегия «от ребенка к искусству», педагогические условия, взаимодействие искусств.

Syrota Z.M. Future teacher's training for music and creative development of junior pupils.- Manuscript.

Thesis for the getting the degree of the candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.04. – The theory and methods of professional education. – The Institute of Pedagogical and Psychological professional education Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2005.

A new conception for training future teachers for music and creative development of junior pupils was investigated in this research work, new pedagogical conditions were concerned and effectiveness of their usage, in practise of Higher Educational Establishments was analyzed.

The essence of the concept «music and creative development», pedagogical conditions of training future teachers for music and creative development, criteria (cognitive, sensitive, creative) and future teachers preparation levels for primary school pupils' musical and creative development are presented at the defence.

Key words: «musical and creative development», future teachers' training pedagogical strategy «from child to arts», pedagogical conditions, arts interactions.